

دانشکده الهیات و معارف اسلامی هدی
پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی

مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس در فقه و حقوق ایران

نگارش

زهرا سادات حسینی نسب

استاد راهنما

دکتر سید محسن قائمی

شهریور ۱۴۰۰

تقدیم بہ:

محضر ارزشمند پدر و مادر عزیزم بہ خاطر ہمہ تلاش ہای محبت آمیز کہ در دوران مختلف زندگی ام انجام دادہ اند و
بامہربانی چگونہ زیستن را بہ من آموختہ اند.

,

ہمسرمہربانم کہ در تمام طول تحصیل ہمراہ و بہکام من بودہ است.

ہمچنین

روح شہدای مدافع سلامت بہ ویژه شہدائی کہ در این ایام و بنحاط حفاظت از جان مردم در مقابل ویروس
منحوس کرنا جان خود را فدا نمودند.

پاسکزاری:

پاس خدای بزرگ را که مریاری رساند تا بتوان این مقطع تحصیلی را به پایان رسانم.

هر چند بکنی فقط شایسته ذات بی‌همتای خداوند است؛ ولی به مصداق حدیث شریفه «هر کس حرفی به من بیاموزد، مرا بنده خود کرده است» معلم بهجتان مقام والایی دارد که دریای علم و معرفت و پرچم دار توحید هم خود را بنده کسی می‌داند که حتی یک حرف به

او بیاموزد؛

بنابراین بر خود لازم می‌دانم از استاد راهنمای گرانقدرم جناب آقای دکتر سید محسن قائمی که بی‌شک انجام این پایان‌نامه

بدون کمک و راهنمایی ایشان امکان‌پذیر نبوده است کمال تشکر را دارم.

پاسکزار تمامی اساتیدی هستم که توفیق دانش‌آموزی و دانشجویی در محضرشان را داشته‌ام.

و در پایان از تمامی عزیزانی که در طول انجام این پروژه مریاری کرده‌اند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده

هدف از مسئولیت مدنی یا ضمان قهری، جبران خسارت شخص متضرر بوده و به عبارت دیگر برای حفظ حقوق خصوصی افراد وضع شده است. بیماران مبتلا به کرونا ویروس نمونه‌ی افراد زیان‌دیده‌ای هستند که در صورت انتقال بیماری خود و آسیب به دیگر افراد مسئول بوده و باید خسارت وارده را جبران نمایند؛ لذا این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی و با مراجعه به کتاب‌ها و منابع دیجیتالی به بررسی مسئولیت مدنی افراد در قبال بیماری واگیردار کرونا ویروس پرداخته است؛ براساس نتایج پژوهش و طبق قواعد مسئولیت مدنی، ناقلان ویروس کرونا ملزم به جبران زیان وارده به دیگران و پرداخت هزینه‌های درمان، هزینه از کارافتادگی و خسارت معنوی وارده بر اشخاص هستند؛ گرچه در برخی از موارد خسارات ناشی از انتقال بیماری واگیردار کرونا ویروس جبران‌ناپذیر است. مبنای حمایت از جبران خسارت بدنی در این موارد شامل اصول و قواعد فقهی اعم از: قاعده لاضرر، قاعده تسبیب، قاعده تقصیر و قاعده اتلاف است که هر یک از این قواعد دارای مبانی فقهی بسیاری در روایات هستند اما در برخی موارد فرد زیان دیده، خود عامل زیان می‌باشد که در اینصورت بر اساس قواعد فقهی «اقدام»، «حرمت اضرار به نفس» و «وجوب دفع ضرر محتمل» مسئولیت مدنی فرد بررسی می‌شود؛ همچنین. در مورد مسئولیت مدنی دولت در قبال بیماری واگیردار کرونا ویروس، شواهد موجود و نظرات بسیاری از کارشناسان نشان می‌دهد که دولت در مقابله با کرونا قصور و تقصیر داشته است و بر همین اساس باید خسارات زیان‌دیدگان یا بازماندگان آنها را به نوعی جبران کند. هرگاه دولتی از انجام تعهدات خود در راستای تامین سلامت، بهداشت و درمان مردم سرباز زند و یا عملی را مرتکب شود که می‌بایست طبق قوانین انجام دهد و این امر ناشی از اهمال، غفلت یا عمد باشد در صورت ورود زیان به اشخاص و اثبات قصور و کوتاهی دولت‌ها در عدم رسیدگی و پیگیری و درمان ناکارآمد می‌توان دولت‌ها را از باب مسئولیت مدنی ملزم به جبران خسارت نمود.

واژگان کلیدی: مسئولیت محض، مسئولیت مدنی، کرونا ویروس، نظریه تقصیر.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم تحقیق

۱-۱. کلیات تحقیق.....	۱۷
مقدمه	۱۷
۱-۱-۱. بیان مسئله	۱۹
۱-۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق	۲۳
۱-۱-۳. سوال‌های تحقیق	۲۵
۱-۱-۳-۱. سوال اصلی	۲۵
۱-۱-۳-۲. سوال‌های فرعی	۲۵
۱-۱-۴. فرضیه‌های تحقیق	۲۵
۱-۱-۵. روش تحقیق	۲۶
۱-۱-۶. پیشینه تحقیق	۲۶
۱-۲. مفاهیم تحقیق	۳۰
۱-۲-۱. مسئولیت مدنی	۳۰
۱-۲-۱-۱. مسئولیت مدنی در لغت	۳۰
۱-۲-۱-۲. مسئولیت مدنی در اصطلاح	۳۱

۲-۱. انواع مسئولیت مدنی..... ۳۳

۱-۲-۱. مسئولیت مدنی قراردادی..... ۳۳

۲-۲-۱. مسئولیت مدنی قهری..... ۳۴

۳-۲-۱. مسئولیت مدنی عام و خاص..... ۳۷

فصل دوم: مبانی و منابع مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس

۱-۲. مبانی و ماهیت مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۴۱

۱-۱-۲. مبانی حقوقی مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۴۱

۱-۱-۲. نظریه تقصیر نسبت به مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۴۱

۲-۱-۲. نظریه خطر نسبت به مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۴۴

۳-۱-۲. نظریه مختلط از تقصیر و خطر نسبت به مسئولیت مدنی ناشی از کرونا

ویروس..... ۴۶

۴-۱-۲. نظریه تضمین حق نسبت به مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۴۷

۲-۱-۲. مبانی فقهی مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۴۹

۱-۲-۲. استناد عرفی ضرر ناشی از کرونا ویروس..... ۴۹

۲-۲-۲. قاعده من له الغنم فعليه الغرم..... ۵۰

۳-۲-۲. قاعده لاضرر نسبت به مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۵۲

۴-۲-۲. قاعده غرور نسبت به مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۵۴

۲-۲. منابع مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس..... ۵۵

۱-۲-۲. مسئولیت بیمار مطلع از بیماری خود..... ۵۶

۱-۲-۲. نظریه تکلیف به افشا و قواعد تحذیر و ارشاد ناشی از کرونا ویروس..... ۵۶

- ۲-۲-۲. تعهد به ایمنی و قاعده لاضرر ناشی از کرونا ویروس ۶۰
- ۲-۲-۳. اصل احتیاط ناشی از کرونا ویروس ۶۲
- ۲-۲-۴. مسئولیت مادر مبتلا به بیماری ناشی از کرونا ویروس ۶۴
- ۲-۲-۵. مسئولیت بیمار محسن ناشی از کرونا ویروس ۶۶
- ۲-۲-۶. مسئولیت بیمار بی اطلاع از بیماری خود ۶۹
- ۲-۲-۱. قاعده اتلاف و مسئولیت بیمار ناشی از کرونا ویروس ۶۹
- ۲-۲-۲. قاعده تسبیب و مسئولیت بیمار ناشی از کرونا ویروس ۷۱
- ۲-۲-۳. مسئولیت مدنی دولت در قبال خسارت‌های ویروس کرونا ۷۳
- ۲-۲-۱. راهکارهای جبران خسارت ۷۷

فصل سوم: ارکان مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس

- ۱-۳. ارکان مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس ۸۵
- ۱-۳-۱. فعل زیان‌بار در کرونا ویروس ۸۵
- ۱-۳-۱-۱. مصادیق فعل زیان‌بار در حوزه کرونا ویروس ۸۷
- ۱-۳-۲. شناسایی ضرر در کرونا ویروس ۸۸
- ۱-۳-۱-۲. ضرر و زیان مادی ۸۹
- ۱-۳-۲-۲. ضرر و زیان معنوی ۹۰
- ۱-۳-۲-۳. خسارت جسمانی ۹۱
- ۱-۳-۳. رابطه سببیت ناشی از در کرونا ویروس ۹۳
- ۱-۳-۱-۳. قابلیت جبران ضرر در کرونا ویروس ۹۵

۲-۳.	نقش زیان‌دیده در تحقق مسئولیت ناشی از کرونا ویروس.....	۹۸
۲-۳-۱.	مبانی فقهی نقش زیان‌دیده در دعوای مسئولیت مدنی.....	۹۸
۲-۳-۱-۱.	قاعده اقدام.....	۹۹
۲-۳-۲.	قاعده حرمت اضرار به نفس.....	۱۰۰
۲-۳-۳.	قاعده وجوب دفع ضرر محتمل.....	۱۰۲
۲-۳-۲.	مبانی حقوقی نقش زیان‌دیده در دعوای مسئولیت مدنی.....	۱۰۲
۲-۳-۱.	قاعده قوی‌تر بودن مباشر از سبب.....	۱۰۳
۲-۳-۲.	قاعده تقصیر زیان‌دیده در خسارت.....	۱۰۳
۲-۳-۳.	حقوق ایجاد شده ناشی از کرونا ویروس و مسئولیت نقض این حقوق.....	۱۰۴
نتیجه‌گیری، محدودیت و پیشنهاد.....		۱۰۶
فهرست منابع.....		۱۱۱

۱-۱. کلیات تحقیق

مقدمه

ویروس‌های کرونا گروه وسیعی از ویروس‌ها با منشأ خارجی هستند که شامل ویروس‌هایی هستند که در دسته امراض مسری و کشنده تقسیم‌بندی می‌شوند و می‌توانند گروهی از بیماری‌ها را در انسان ایجاد کنند و این روزها در کشورهای جهان گسترده شده و با توجه به شیوع سریع و انتقال عفونت به انسان‌های دیگر و افزایش تعداد مرگ و میر در آن خطری واقعی را ایجاد می‌کند. به همین دلیل تدابیر قرنطینه و پیشگیرانه‌ی شدیدی در کشورهای مختلف اتخاذ شد تا از ورود ناقل بیماری و شیوع آن جلوگیری شود (هاتب و عابد، ۲۰۲۱، ۱۲۳۶). مسئولیت افراد در مواجهه با این بیماری در سطح جامعه می‌تواند باعث کنترل و کاهش این بیماری گردد اما متأسفانه در جامعه‌ی ما به دلایل مختلف از جمله ترس از طرد شدن از طرف اطرافیان، خجالت و کمرویی، ترس از دست دادن موقت شغل و... بیمار مبتلا به کرونا، بیماری خود را کتمان کرده و آزادانه و بدون رعایت پروتکل‌های بهداشتی در جامعه فعالیت کرده و باعث انتقال بیماری به افراد دیگر شده و خسارات مالی و جانی را برای دیگران ایجاد می‌کنند. از این رو بررسی مسئولیت فردی و اجتماعی اشخاص مبتلا و توجه آنان به تدابیر قرنطینه و پیشگیرانه بسیار حائز اهمیت است.

انگیزه اصلی بحث در مورد مسئولیت مدنی برای انتقال عفونت و ویروس کرونا در جدی بودن این بیماری و خسارات مادی و معنوی ناشی از عفونت با آن نهفته است و دلیل این امر نیز گسترش آن است. شکی نیست که عفونت و ویروس کرونا دارای ویژگی خاصی است که آن را از سایر بیماری‌های عفونی متمایز می‌کند. همچنین به طرق مختلف منتقل می‌شود که علت مستقیم صدمه به

دیگران، در نتیجه این انتقال است. بر این اساس مسئولیت مدنی از حامل آن عفونت ناشی می‌شود، خواه این عمل عمدی بوده باشد یا غیر عمد. این مسئولیت از دو نوع منحرف نمی‌شود یا مسئولیت قراردادی است یا مسئولیت قهری. مسئولیت قراردادی در نتیجه نقض تعهد قراردادی ایجاد می‌شود. هنگامی که قرارداد معتبر است، باید مطابق آنچه در آن آمده و به نحوی مطابق با آنچه از حسن نیت لازم است، اجرا شود. اگر عکس این اتفاق بیفتد، مسئولیت قراردادی به وجود می‌آید. این مسئولیت جهت محقق شدن مستلزم وجود یک قرارداد معتبر میان دو طرف است که برای هر دو طرف تعهداتی ایجاد می‌کند (همان، ۱۳۳۸).

طبق ماده ۲۹ قانون اساسی نیز برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کارافتادگی، بی‌سرپرستی، در راه‌ماندگی، حوادث و سوانح و نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه و غیره حقی همگانی است و دولت مکلف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای یک یک افراد کشور تأمین کند.

در بیان موضوع تحقیق که «مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس» می‌باشد، پژوهشگر به دنبال بررسی مسئولیت مدنی عامه‌ی مردم و دولت ناشی از کرونا ویروس است و به همین علت، این پژوهش به سه فصل تقسیم شده است. فصل اول تحقیق شامل کلیات تحقیق و دو گفتار دیگر می‌باشد که در گفتار اول به تعریف و مفهوم لغوی و اصطلاحی «مسئولیت مدنی» و در گفتار دوم به بررسی انواع «مسئولیت مدنی» پرداخته شده است.

در فصل دوم تحقیق به بررسی ارکان مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس پرداخته شده است. این فصل به دو مبحث ارکان مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس در قالب چهار گفتار و نقش زیان دیده در تحقق مسئولیت ناشی از کرونا ویروس در قالب سه گفتار تقسیم شده است.

در فصل سوم نیز به بررسی مبانی و منابع مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس پرداخته شده است. این فصل نیز به دو بحث تقسیم شده که در مبحث اول مبانی و ماهیت مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است. به همین دلیل به دو گفتار مبانی حقوقی مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس و مبانی فقهی مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس تقسیم

شده است که قواعد حقوقی و فقهی مربوط به هر گفتار در بندهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. در هریک از این بندها مسئولیت مدنی عامه‌ی مردم و دولت ناشی از کرونا ویروس بر اساس قواعد حقوقی و فقهی مورد بررسی قرار گرفته است. در مبحث دوم فصل سوم به بررسی منابع مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس پرداخته شده است. این مبحث نیز همانند مبحث اول به دو گفتار و هر گفتار به چندین بند تقسیم شده است که در هر بند بر اساس قاعده‌ی حقوقی مربوطه مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس مورد بررسی قرار گرفته است.

در انتهای تحقیق نتیجه‌گیری کلی و نهایی از تحقیق و مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس و سپس محدودیت‌های تحقیق که محقق در انجام تحقیق با آنها روبرو گردید، ارائه شده است و در پایان نیز پیشنهاداتی در راستای تحقیق و مرتبط با موضوع تحقیق ارائه گردیده است.

۱-۱-۱. بیان مسئله

بیماری‌های واگیردار از عوامل اصلی تهدید کننده سلامت انسان‌ها طی قرون گذشته است که بیماری‌هایی هستند که به سرعت منتشر می‌شوند و می‌توانند در یک زمان بسیار کم سطح گسترده‌ای از مردم جهان را درگیر کنند. ابولا و کرونا ویروس جدیدترین ویروس‌ها در این سطح است که به خاطر تاجی شکل بودن به این نام خوانده می‌شود؛ ویروسی که با شیوع آن جهان در سال ۲۰۲۰ در حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دچار تحولات عظیمی شد. این ویروس خانواده بزرگی از ویروس‌هاست که از ویروس سرماخوردگی معمولی تا عامل بیماری سارس را شامل می‌شود. بیماری‌های واگیردار می‌تواند سبب ایراد خساراتی به افراد جامعه بشود (اسحاقی، زینلی و حسینی، ۱۳۸۹، ۱۰).

در اواخر دسامبر ۲۰۱۹ نوع جدیدی از کرونا ویروس به نام کووید ۱۹^۱ از ووهان چین گزارش شد. با گسترش بسیار سریع این بیماری در چین و پس از آن در سایر نقاط جهان، نگرانی و وحشت زیادی در بین مردم جهان به وجود آمد. سرعت بالای انتشار ویروس، عدم وجود واکسن و درمان اختصاصی قطعی موجب گردید تا کشورها با حجم وسیعی از افراد مبتلا و افزایش مرگ و میر

^۱. COVID-۱۹.

مواجه شوند و چالش‌هایی در حوزه‌های مختلف بهداشتی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و غیره ایجاد شود. به همین دلیل سازمان سلامت جهان طی اطلاعیه‌ای در سراسر جهان وضعیت اضطراری اعلام کرد (تانگ، هو و وو^۱، ۲۰۲۰، ۱۰۹۷). در ایران شیوع این ویروس در تاریخ ۲۹ بهمن ۱۳۹۸ به طور رسمی اعلام شد. ناشناخته بودن بیماری، نبود داروی مؤثر، عدم استفاده کارآمد از ظرفیت فناوری اطلاعات در مدیریت افکار عمومی و فقدان نگاه فرابخشی به مسأله سلامت موجب ایجاد ترس و بروز واکنش‌های هیجانی در جامعه گردید. از سوی دیگر با ظهور جهانی بحران کرونا بزرگترین دغدغه همه کشورها مهار این ویروس بوده است (دشمنگیر و همکاران، ۱۳۹۸، ۳۷۱). با توجه به جدید بودن این ویروس و میزان اطلاعات مودجود در مورد بیماری‌زایی ویروس SARS-COV-2 و همچنین روش‌های کنترل و درمان این بیماری محدود بوده ولی در حال حاضر مهمترین روش مقابله با آن پیشگیری و جلوگیری از انتشار ویروس است (لای، لیو، وانگ^۲ و همکاران، ۲۰۲۰، ۱۵).

با توجه به وضعیت عالمگیر بیماری کووید ۱۹ که تقریباً تمامی جنبه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حتی نظامی تمامی کشورهای جهان را تحت تأثیر قرار داده و به عبارت دیگر فلج کرده، بحث اثر روانشناختی این بیماری ویروسی بر روی بهداشت سلامت روان افراد در سطوح مختلف جامعه از اهمیت بسزایی برخوردار است (لی، جینگ و پینگ^۳، ۲۰۲۰، ۱۰۵). وزارت بهداشت بارها در آموزش‌های مختلف پیامکی و تلویزیونی اعلام کرده کسانی که علائم ابتلا به ویروس کرونا را دارند خود را در خانه قرنطینه کرده و از حضور در محل کار و سایر مکان‌های عمومی خودداری کنند و اگر علائم‌شان تشدید شد به بیمارستان‌های مشخص شده، مراجعه کنند (نیک‌نژاد و بنی‌نیمه، ۱۳۹۸، ۱). آنچه این روزها به یک چالش تبدیل شده، بعضاً نادیده گرفتن رعایت نکات بهداشتی از سوی برخی افراد از جمله کسانی است که به نحوی علائم ابتلا به کرونا را دارند. گاهی اوقات مشاهده می‌شود که برخی افراد نه تنها این دستورات را رعایت نمی‌کنند

^۱. Tang, Hou & Wu.

^۲. Lai, Liu & Wang.

^۳. Li, Geng & Peng.

بلکه با درک نادرستی از تعطیلی‌های صورت گرفته به مسافرت می‌روند یا دست به انجام اقدامات موهن از قبیل تجمع در اماکن عمومی می‌زنند (سایت اینترنتی ایرنا، ۱۳۹۹).

بسیاری از حقوق‌دانان بر این باورند که برای مقابله با چنین بیماری‌های واگیرداری که تعداد زیادی از مردم و حتی تمام ساکنان کره زمین را در معرض خطر قرار داده است، نباید به امید آن بود که در صورت ورود خسارت از طریق مسئولیت مدنی آن را جبران نمود، زیرا خسارات ناشی از این گونه خطرات در غالب موارد برگشت‌ناپذیر است. باید از طریق کارکرد بازدارنده مسئولیت مدنی، اشخاص را مکلف به احتیاط و پیش‌بینی ضرر نمود. علی‌رغم تلاش برای تقویت کارکرد بازدارنده مسئولیت مدنی از طریق تحول در قواعد مرسوم آن مثل مبنای مسئولیت و گسترش مسئولیت‌های محض، مسئولیت مدنی در زمینه پیشگیری و بازدارندگی، همچنان با نارسایی مواجه است و همین امر نظام‌های حقوقی را به مداخله حقوق عمومی از طریق وضع مقررات ایمنی واداشته است. به همین خاطر امروزه در بسیاری از نظام‌های حقوقی، مسئولیت مدنی و مقررات ایمنی دو سازوکار اصلی برای کنترل مخاطرات ناشی از فعالیت‌های خطرآفرین هستند که از نظر ماهیت و نحوه اجرا، تفاوت‌های اساسی با یکدیگر دارند (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۸، ۶۲).

در موضوع کرونا وظیفه حفظ سلامت مردم بر عهده دولت است و دولت باید با تدوین و ابلاغ شیوه‌نامه‌های بهداشتی، تدابیری برای جلوگیری از شیوع ویروس کرونا بیندیشد به عبارت دیگر نمی‌توان مسئولیت مدنی دولت را فراموش کرد. طبیعی است که سبب بودن هر فرد یا نهادی در انتقال بیماری، مسئولیت‌آور است، چنانچه عمد باشد در صورت صدمه بدنی قابل قصاص یا فوت، با رعایت شرایط مقرر در قانون مجازات اسلامی جنایت تشخیص داده می‌شود و چنانچه عمدی در میان نباشد ولی اهمال، قصور یا تقصیر ناشی از تعلل و مسامحه وجود داشته باشد، مسئولیت پرداخت دیه و هزینه‌های درمان اجتناب‌ناپذیر است. برابر آنچه قانون‌گذار در قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ ذکر کرده و قواعد فقهی از جمله قاعده غرور که به صراحت چنین مسئولیتی را تشریح کرده، تعلل در آموزش‌های لازم مردم، تجهیز نکردن مراکز پزشکی، مسدود نکرده مرزها، توزیع نکرده مواد پزشکی و موارد از این دست قبل از ورود ویروس و اهمال در اطلاع‌رسانی، قرنطینه نکردن کانون شیوع، پیش‌بینی نکردن انتشار ویروس به سایر شهرها و کمبود عذاب‌آور

تجهیزات پزشکی مورد نیاز از جمله ماسک و مواد ضدعفونی کننده پس از ورود ویروس، حداقل تساهل دستگاه‌های مسئول را قابل اثبات می‌داند و نیز باید مسئولیت ناشی از بروز صدمه جانی به ملت عزیز و صدمه مالی ناشی از تعطیلی مراکز آموزشی و اقتصادی که عمدتاً به دلیل ترس از ابتلا به بار آمده را متوجه آنها دانست (پوربابایی، ۱۳۹۸، ۱).

بحث مسئولیت مدنی در سه سطح قابل بررسی است: ۱. مسئولیت مدنی بین‌المللی دولت‌ها؛ ۲. مسئولیت مدنی دولت در حیطه حقوق داخلی؛ ۳. در سطح مسئولیت مدنی اشخاص. سطح نخست، سطح مسئولیت مدنی دولت‌ها در عرصه بین‌المللی است که در این حوزه خالهای قانونگذاری جدی وجود دارد. در سطح بین‌المللی قانونی که مورد استناد قرار می‌گیرد، «کنوانسیون‌های بین‌المللی» است (مرجع قانونگذاری که ما نداریم)؛ معاهداتی که خود دولت‌ها می‌نویسند و امضا می‌کنند و به آن پایبند هستند یا نیستند؛ بنابراین قواعد و عرف‌هایی هم که مورد پذیرش باشد در عرصه بین‌المللی در حوزه مسئولیت مدنی آنقدر قوی و جدی نیست که پاسخگوی مسائل نوپدید و مسائل جدیدی مثل شیوع ویروس کرونا باشد.

در مسئولیت مدنی دولت در حیطه حقوق داخلی در هر حالت، امکان درگیر کردن دولت با موضوع وجود دارد. در فرضی که بیماری در آزمایشگاه تولید شده باشد یا آن آزمایشگاه متعلق به دولت است یا اینکه دولت قانوناً تکلیف نظارت و بازرسی بر شرکت‌ها و نهادهای مرتبط با سلامت و بهداشت عمومی را دارد. در حالتی هم که بیماری بطور طبیعی تولید شده؛ اما به سبب عدم مدیریت دولت گسترش یافته باشد، باز هم انتساب زیان به دولت امکان‌پذیر است؛ زیرا این دولت است که امکانات و اختیارات کافی را برای امر و نهی تمام مردم سرزمین خود و مداخله در فرایند گسترش بیماری مسری، داراست (السان، ۱۳۹۹، ۱۲۷).

مسئولیت مدنی یکی از مباحث مهم حقوق خصوصی است که به عنوان ضمانت اجرا حقوق فردی محسوب می‌شود. مسئولیت ناشی از انتقال بیماری مسری فقط مختص بیمارانی است که از بیماری خود اطلاع دارند و اگر فردی با عدم اطلاع از بیماری خود باعث انتقال بیماری واگیردار شود و با مبانی اثبات و تسبیب می‌توان آن را ثابت کرد (فیض آبادی، ۱۳۹۹، ۱۰۰). اکنون سؤالی که مطرح می‌شود این است که مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس چگونه و برعهده چه کسی یا

کسانی است.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

بیماری‌های واگیردار در طی قرون گذشته تا به حال، همواره یکی از عوامل تهدیدکننده اصلی سلامت انسانها بوده‌اند. منظور از بیماری‌های واگیردار بیماری‌هایی است که انتقال آنها از طریق تماس مستقیم و غیرمستقیم با انسان، حیوانات، اشیا و... بوده و در سطح جامعه به سرعت منتشر می‌شوند. از موارد جدید این نوع بیماری‌ها که اخیراً شیوع پیدا کرده و سلامتی جامعه جهانی را با چالش مواجه نموده کرونا ویروس است (دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی فارس، ۱۳۹۰).

بیماری کروناویروس ۲۰۱۹ نوعی ذات‌الریه ویروسی است که در دسامبر سال ۲۰۱۹ در ووهان چین شیوع یافت. این بیماری، ویروس جدیدی از خانواده کروناویروس است که کمسیون بین‌المللی طبقه‌بندی ویروس در ۱۱ فوریه ۲۰۲۰ نام علمی کروناویروس سندرم تنفسی حاد شدید ۲ را برای آن در نظر گرفت. در اوایل سال ۲۰۲۰ میلادی سازمان بهداشت جهانی نیز طی اطلاعیه‌هایی شیوع این ویروس را عامل وضعیت اضطراری بهداشت عمومی در سرتاسر جهان اعلام کرد و گسترش بسیار سریع این بیماری در چین و سپس در جهان نگرانی و وحشت زیادی را در بین مردم جهان به وجود آورد. کروناویروس‌ها از ابتدای قرن بیست‌ویکم باعث شیوع عمده پنومونی کشنده انسان شده‌اند. سندرم حاد شدید تنفسی کروناویروس یا SARS-CoV در سال ۲۰۰۳ با نسبت مرگ‌ومیر ۱۰ درصد در پنج قاره دنیا گسترش یافت و سندرم تنفسی خاورمیانه در شبه جزیره عربستان در سال ۲۰۱۲ با نرخ مرگ‌ومیر ۳۵ درصد شیوع یافت (لی، بای و هاشیکاوا^۱، ۲۰۲۰، ۷۰۷).

از علایم اصلی کرونا ویروس می‌توان به تب، سرفه، تنگی نفس و مشکلات حاد تنفسی اشاره کرد. همچنین بیمار ممکن است سرفه‌های چند روزه ظاهراً بدون دلیل نیز داشته باشد. در موارد حاد مشکلات گوارشی نظیر اسهال، نارسایی حاد تنفسی، اختلالات انعقادی خون و نارسایی کلیه نیز

^۱. Li, Bai & Hashikawa.

گزارش شده است که این مورد می تواند بیمار را به همودیالیز نیازمند کند. با توجه به خطرات این بیماریها برای جامعه علاوه بر لزوم پیشگیری، تدوین قوانین مناسب در راستای سلامت جامعه و حمایت از قربانیان آن ضروری است. شیوع این بیماری تهدیدی علیه سلامت جسمانی و بهداشتی افراد تلقی و ممکن است بر حسب نوع ویروس انتقال دهنده بیماری، نوعاً یا نسبتاً کشنده و یا اصلاً کشنده نباشد. در خصوص انتقال این بیماری واگیردار مسائلی مطرح است از جمله وجود فاصله زمانی بعضاً زیاد تا حصول نتیجه و گاه مشخص نبودن علت حقیقی انتقال، وسعت و شدت آثار ناشی از این عوامل بیماری‌زا که در حال حاضر، ابزار سوء استفاده برخی از گروه‌های تبهکار نیز واقع و فنی و تخصصی بودن موضوع و بسیاری موارد دیگر که همگی از یکسو باعث صعوبت و پیچیدگی مضاعف احراز رابطه استناد شده و ممکن است باعث مشتبه شدن موضوع برای کشگران عدالت قضایی گردد (فروغی و همکاران، ۱۳۹۴، ۱۲۶).

در همه نظام‌های حقوقی تعهد و الزام به عدم ایراد صدمه و آسیب به دیگران و یا حمایت از دیگران در برابر ایراد صدمه و آسیب به رسمیت شناخته شده است. این قاعده‌ای است که در نظام حقوقی ما نیز مبتنی بر قاعده فقهی *لا ضرر و لا ضرر* و *لا ضرر* است. پیشگیری از ایراد صدمه و آسیب به دیگران یک اصل اساسی و بنیادین در قوانین حاکم بر تعهدات مدنی است، اما در جایی که این آسیب خطر انتقال بیماری را دربردارد چهره قانون، تصویر پیچیده‌ای به خود می‌گیرد. تعهد و حفظ دیگران در برابر انتقال بیماری توسط مکانیسم‌های مختلف حقوقی کنترل می‌شود. قانون حاکم بر تعهدات مدنی، ممکن است تعهد آسیب رسانیدن به دیگران را تحمیل نماید و برای طرف ناقل عفونت، حق جبران خسارت ایجاد نماید. تعهدات متقابل فرد و اجتماع، ایجاب می‌کند که جامعه حقوق افراد آلوده به بیماری‌های واگیردار را به رسمیت شناخته و مورد حمایت قرار دهد، این در حالی است که چنین افرادی برای حمایت از دیگران در برابر انتقال بیماری، از یک مسئولیت متقابل برخوردارند (عباسی و معصومی، ۱۳۹۸، ۲۹۶۳).

با توجه به اینکه برای احراز مسئولیت مدنی و ناشی از انتقال عامل بیماری‌زا، احراز رابطه انتساب و استناد در مفهوم کلی آن مهم است، بنابراین در تحمیل مسئولیت بررسی دقیق ماهیت رابطه استناد در انتقال عامل بیماری‌زای واگیردار امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر گردیده است. علاوه بر این در

شرایط حاضر بررسی و تطبیق دقیق موضوع با عناوین مختلف مجرمانه مندرج در ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ که از ابعاد مختلف دارای نوآوری‌هایی نسبت به قانون قبل بوده و از تعزیر ساده تا عناوین مستوجب حد یا قصاص نیز متغیر است دارای اهمیت مضاعفی می‌باشد (فروغی و همکاران، ۱۳۹۴، ۱۲۶) مسئولیت مدنی یکی از مباحث مهم حقوق خصوصی است که به عنوان ضمانت اجرای حقوق فردی محسوب می‌شود. رسالت حقوق مسئولیت مدنی، حمایت از زیان‌دیده و جبران خسارات وارده است (فیض‌آبادی، ۱۳۹۹، ۱۰۲) اهمیت موضوع تحقیق بیش از هر چیز از نو و جدید بودن آن نشأت می‌گیرد. تاکنون درباره بیماری‌های واگیردار آثاری نوشته شده ولی اثر مستقلى درباره بررسی فقهی و حقوقی این نوع از بیماری‌ها به خصوص کرونا نگارش نیافته است. با توجه به اهمیت و ضرورت این مسأله نگارنده در نظر دارد در این تحقیق به بررسی مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس بپردازد.

۱-۳-۱. سوال‌های تحقیق

۱-۳-۱-۱. سوال اصلی

- مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس چگونه است؟

۱-۳-۱-۲. سوال‌های فرعی

۱. مبانی و منابع مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس کدامند؟
۲. ارکان و شرایط مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس چیست؟

۱-۴-۱. فرضیه‌های تحقیق

با توجه به ناشناخته بودن ویروس کرونا، مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس به شرط شناسایی ضرر ناشی کرونا ویروس قابل استناد می‌باشد.

مسئولیت مدنی ناشی از کرونا ویروس از طریق منابع و مبانی چون: نظریه‌ی تقصیر، نظریه‌ی خطر، نظریه‌ی تکلیف و تعهد به ایمنی و قاعده‌ی لاضرر توجیه می‌شود.

۵-۱-۱. روش تحقیق

در این تحقیق از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شد و اطلاعات با مراجعه به کتاب‌ها و منابع دیجیتالی گردآوری شد.

۶-۱-۱. پیشینه تحقیق

سرعت شیوع ویروس کرونا و تبدیل آن به بحران، هنوز فرصت کافی برای انجام مطالعات و طرح‌های پژوهشی منسجم در این زمینه را فراهم نیاورده است اما تعدادی از مراکز و افراد تلاش کردند در همین زمان محدود، داده‌هایی را برای استفاده در فضای تحلیلی و یا فضای سیاست‌گذاری فراهم آورند. در این بخش به صورت مختصر به این مطالعات اشاره می‌شود.

۱. یزدانیان و ثقفی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «مسئولیت مدنی بیماران مبتلا به بیماری‌های واگیردار» بیان می‌کنند که حمایت از سلامت انسان‌ها به اندازه‌ای مهم است که گاه مسئولیت انتقال بیماری گریبان‌گیر مادران و انسان‌های نیکوکار نیز می‌شود. برای مثال اهمال مادران در انجام آزمایشات بارداری و تزریق واکسن مورد نیاز قبل از بارداری، از موجبات مسئولیت اوست. همچنین اهدای خون توسط بیمار مطلع از بیماری واگیردار خود، مسئولیت اهدا کننده را به همراه دارد و انگیزه‌ی احسان، سبب مصونیت او نمی‌شود. از سوی دیگر مسئولیت ناشی از انتقال بیماری تنها مخصوص بیماران مطلع از بیماری خود نبوده و بیماران ناآگاه را نیز شامل می‌شود. از این رو مسئولیت بیماران اخیر را می‌توان با مبانی اتلاف و تسبیب ثابت نمود.

۲. امیرحسینی و مبین (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی مسئولیت مدنی دولت ناشی از عرضه خون‌های آلوده در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه» به این نتیجه رسیدند که در فقه امامیه قواعد اتلاف، تسبیب و غرور در جهت اثبات مسئولیت دولت در عرضه خون آلوده، مورد استفاده قرار گرفته که قاعده تسبیب، هماهنگی بیشتری با این موضوع دارد. بسیاری از حقوق‌دانان در حقوق ایران نیز تلاش نموده‌اند که این مسئولیت را بر اساس مسئولیت محض تحلیل نمایند.

۳. مقدادی و عینی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «مسئولیت مدنی ناشی از احتمال ابتلا به بیماری در حقوق ایران و آمریکا» به این نتیجه رسیدند که در حقوق ایران با توجه به قوانین موجود، احتمال